

## СТАНОВИЩЕ

за дисертацията на Франческо Трупиа

*Преосмисляне на субалтерността. Идентичности, хегемонии и пространства на съществуване на малцинствата в Източна Европа*

Дисертацията е в размер на 193 страници и съдържа увод, две глави и заключение. В библиографията са посочени 149 заглавия на английски и италиански език. В увода авторът представя философската специфика на работата. В първа глава се разглеждат в критичен план някои методологии, прилагани в изследванията на малцинствената проблематика. Ф. Трупиа въвежда, също така, подхода към тази материя, който е приложил в дисертационния си труд. Става дума за традицията на постколониалните изследвания, реализирана в постмодернистки дух. Обърнато е специално внимание на аналогията между посткомунизъм и постколониализъм, която оправдава използването на именно тази методология в изследването на ситуацията с малцинствата в Източна Европа в наши дни.

Във втора глава авторът представя задълбочено основни елементи на философията на А. Грамши, които са приложими към малцинствената проблематика. Това са най-вече концепциите за субалтерността и за хегемонията, културна и политическа. В отправната рамка на тези категории статусът на малцинствените групи в обществото има вида на «подчинена другост», като при това подчинеността не е външна доминираност, а такава, която се реализира «отвътре» на малцинственото самосъзнание. Т.е. хората, които принадлежат към малцинство, гледат на себе си с очите на мнозинството, възприемат по отношение на себе си чуждата гледна точка като своя – гледната точка на упражняващите доминация над тях.

При това положение е логично изходът да се търси в промяна самосъзнанието на членовете на малцинствени групи. Формулирано с грамшиански термини, това би трябвало да става чрез установяване на тяхна алтернативна хегемония – посредством постигане на по-значимо влияние на интелектуалците от техните среди, които принадлежат към «традиционния» (в смисъла на Грамши) тип. За разлика от влиянието на онези от «органичен» тип, които способстват за увековечаване субалтерността на маргинализираните, потиснати групи. Този начин за овластяване на малцинствата се разглежда в последната част на втора глава и в заключението.

По мое мнение най-характерна черта на дисертационния труд е, че в него малцинствената проблематика се третира в агонистичен дух. За разлика от либералния подход, при който решения на проблемите от подобно естество се търсят по линия на справедливостта и консенсуса. Едни и същи реалности, политики, публични дискусии могат да се интерпретират и по двата начина, и при това – и в двата случая по своему убедително. Как, например, изглежда от агонистични позиции консенсуалистката грижа за вътрешното единство на обществения живот, която оправдава известни ограничения на овластяването на малцинствата, така че да се търси

справедлив баланс на интересите на въпросните групи с тези на обществото като цяло? От агонистична гледна точка всичко това се представя като изява на доминация на етническото и религиозно мнозинство над малцинствените общности (вж. напр. с. 9 на автореферата). И аргументите, позоваващи се на ценността, която националното единство би трябвало да има за всички граждани на страната, включително и за самите членове на въпросните общности, биват «деконструирани» като елементи на постколониалистки хегемонистичен дискурс.

В рамките на агонистичната парадигма вместо подхода «печеля – печелиш», характерен за консенсуалисткия либерализъм, се прилага «печеля – губиш», а политически коректните апели за повече толерантност към малцинствата биват разобличавани като лицемерни опити за завоалиране на доминацията над тях (вж. напр. пар. 2.5 на втора глава). Агонизмът, и либералният консенсуализъм предлагат парадигмално алтернативни обяснения и интерпретации на фактите от обществения живот, които са взаимно несъизмерими. Ето защо Ф. Трупия е напълно в правото си да избере едната методология и да я прилага за философско осмисляне на малцинствената проблематика в посткомунистическите общества от Източна Европа.

Неговото предпочитание към агонизма придава допълнителна ценност на дисертацията, тъй като този подход, в такова приложение, не е популярен в България, а акцентът върху Грамши прави това изследване наистина уникално за нашата страна. В този пункт обаче аз имам критични съображения, които не се отнасят непосредствено към качествата на дисертацията, а към удачността на самия избор на въпросната методология – доколко тя би могла да служи като средство за «разгадаване» на проблемите и парадоксите, свързани с борбите на малцинствата за равнопоставеност.

В условията на демокрация прилагането на подхода «печеля – губиш» в социални и политически борби обещава успех, ако между страните има поне донякъде съизмеримост в числен план. Какъвто е случаят, например, с борбите на пролетариата срещу капиталистическата експлоатация, или с феминистката кауза. Развиването на собствена хегемония от потиснатата група или категория граждани ги освобождава от «оковите» на измамното самосъзнание (false consciousness) и те се оказват в състояние да използват демократичните механизми на достъп до властта, за да се преборят с доминацията на буржоазията, или на мъжете и пр. Но как може да стане това, ако субалтерната група е малцинство, което при едни парламентарни избори няма шанс да получи повече от няколко процента от гласовете?

И една бележка, която вече се отнася до качеството на самото изследване. Възприемането на агонистичния подход към обществения живот, разглеждан, съответно, като арена на борби срещу доминация, е обусловило едно твърде безкритично отношение на автора към малцинствените общности в качеството им на потиснати, субалтерни групи. По-конкретно, той не отива в своя анализ на вътрешната диференцираност на тези групи по-далеч от разграничаването в техния състав на два вида интелектуалци – «органични», които способстват доминацията на мнозинството и «традиционни», които имат капацитета да развият алтернативна, собствена за всяка от тези групи, хегемония. Но в дисертацията не става дума за

малцинствените елити, лидери и т.п. Докато практиката показва, че вътре в самите малцинствени общности в много случаи се води борба на интереси, борба за доминация, която е нещо съвсем отделно от потисничеството на мнозинството.

Нещо повече, със самите борби за равнопоставеност нерядко се злоупотребява от страна на лидерските и интелектуалните малцинствени елити. От позициите на човек с опит в изследването на тази проблематика мога да твърдя, че не са изключение случаите, в които малцинствени общности биват изкуствено конфронтирани с обществото като цяло, именно по логиката «печеля – губиш», за да се утвърди нечие лидерство, или за да се присъединят някои малцинствени лидери към политическия елит на страната, или за да се спечелят грантове, или за да направят някои хора академична кариера и т.н. Ако игнорираме тези динамики на отношенията в малцинствените групи и разглеждаме тези групи изключително като жертви, ще се окажем в една безкритична, наивно доброжелателна позиция по отношение на борбите на малцинствата за равнопоставеност. Не вземайки предвид въпросните динамики, ние не бихме могли да си обясним, или бихме си обяснявали по превратен начин редица характерни черти на развитието на събитията в тази област.

В рамките на предпочетената от Ф. Трупия методология, обаче, дисертацията се отличава с високи академични качества. Авторът проявява завидна професионална ерудиция. Използваната литература е в голямата си част напълно актуална (публикации от последните 3 – 4 години) и релевантна спрямо позициите, застъпвани в изследването. Изложението е вътрешно последователно и добре структурирано. Тезите на автора са убедително аргументирани.

От друга страна, като научен ръководител на Ф. Трупия мога да засвидетелствам неговата личностна ангажираност с малцинствената проблематика, както и практическия му опит в тази област. Той е участвал в редица изследователски проекти и граждански инициативи в няколко взривоопасни региона в Източна Европа. В основата на неговата дисертация е залегнало не само интелектуално любопитство и изследователска амбиция, но и мотивация от екзистенциално естество да се търсят решения на тези проблеми. Ето защо смятам, че качествата на представения труд дават напълно достатъчни основания неговият автор да придобие образователната и научна степен „доктор по философия”.

20.03.2020 г.

проф. дфн Пламен Макариев